

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу
Зіборової Ірини Володимирівни «Діяльність П.А. Кочубея
(1825 – 1892) в контексті становлення та розвитку вітчизняної
сільськогосподарської дослідної справи», поданої на здобуття
наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю
07.00.07 – історія науки й техніки

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок із науковими програмами

Дослідження життя та діяльності видатних учених є одним із найбільш перспективних напрямків розвитку вітчизняної історіографії. Внесок окремих вітчизняних учених у становлення та розвиток сільськогосподарської дослідної справи на українських землях тривалий час замовчувався або не досліджувався. Наразі важливо не лише відродити забуті імена, а й визначити належне місце кожної особистості у справі розбудови основ подальшого розвитку аграрного сектору сільськогосподарської дослідної справи. За останні роки з'явилися наукові праці, що висвітлюють розвиток науки, зокрема аграрної, через розгляд життя та діяльності певної особистості.

Однією з таких робіт є дисертація Зіборової Ірини Володимирівни, що присвячена дослідженню внеску українського дворянина-дослідника Петра Аркадійовича Кочубея в організацію аграрного дослідництва та системи фахової освіти.

Дисертаційне дослідження І.В. Зіборової є актуальним, необхідним, має велике наукове і практичне значення. Сьогодні його цінність вагома і полягає передусім у тому, що привертає суспільну увагу до проблеми посилення ролі вітчизняної аграрної науки у процесі модернізації сільського господарства. Воно вирізняється новизною, адже демонструє шляхи екологічно збалансованого землекористування, напрацьовані не лише світовим передовим досвідом, а й нагромаджені з урахуванням регіональних кліматичних і географічних особливостей попередніми поколіннями. У зв'язку з цим, дисертація має науковий і пізнавальний інтерес. Дослідник ставив своїм завданням: з'ясувати чинники, що вплинули на становлення наукового світогляду та формування дослідницьких пріоритетів П. А. Кочубея; виділити та охарактеризувати основні періоди творчої діяльності вченого; комплексно оцінити роль П. А. Кочубея як одного з організаторів вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи; узагальнити здобутки вченого в становленні системи фахової галузевої освіти; систематизувати творчий доробок П. А. Кочубея, обґрунтувати практичне значення його окремих напрацювань на сучасному етапі організації наукового забезпечення сільського господарства та природоохоронних агроландшафтів.

Дисертаційне дослідження І. В. Зіборової відповідає профілю спеціалізованої вченої ради, виконано відповідно до загального напрямку наукових досліджень Інституту історії аграрної науки, освіти та техніки

Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН і є складовою частиною наукової тематики «Розробити науково-організаційні та концептуальні основи становлення та розвитку сільськогосподарської дослідної справи в Україні: теоретико-методологічні, історико-наукознавчі, біографічні та джерелознавчі аспекти дослідження» (номер державної реєстрації 0114U001207); «Науково-організаційні та регулятивні засади інноваційної діяльності в системі аграрної науки: теоретико-методологічні, історико-наукознавчі, архівні, біобібліографічні аспекти дослідження» (номер державної реєстрації 0116 U002102).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та їх достовірність

Наукові положення, теоретичні та практичні висновки, викладені в дисертації, є достовірними та належним чином обґрунтованими.

Достовірність досліджень підтверджується відповідною джерельною базою, до якої входять архівні документи і матеріали, опубліковані офіційні документи органів державної влади, наукових та громадських організацій, наукові праці, періодичні видання тощо. Автором дослідження детально опрацьовано архівні матеріали Центрального державного історичного архіву України в м. Києві, Київської палати цивільного суду, Російського державного історичного архіву Санкт-Петербургу; матеріали Канцелярії київського, подільського і волинського генерал-губернатора.

Загалом наукові положення дисертаційного дослідження, висновки достатньо обґрунтовані, вірогідні і відповідають поставленим завданням. Робота характеризується широкою фактологічною та ґрунтовною джерельною базою. Для цього автор проаналізував 234 наукові праці, періодичні видання тощо.

Наукова новизна одержаних результатів та повнота їх викладу в опублікованих працях

Наукова новизна результатів дослідження полягає у постановці та розробленні проблеми, яку на разі в історичній науці всебічно й об'єктивно не розкрито. У дисертації вперше всебічно досліджено науково-дослідну, освітню та просвітницьку діяльність П. А. Кочубея. Виділено чинники й основні періоди становлення його наукового світогляду як дослідника в агрономічній галузі та природничих науках. Систематизовано його творчий доробок за науковими напрямками та узагальнено його теоретичний і практичний внесок у розроблення основ агролісотехнічної меліорації, акліматизації та селекції рослин, метеорології, органічного землеробства. Сформульовано авторське бачення перспектив використання напрацювань П. А. Кочубея при створенні природоохоронних територій в Україні.

Удосконалено критерії аргументації важливості і наукової цінності агрономічних досліджень П. А. Кочубея як підґрунтя організації вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи другої половини XIX ст.

Новизну дисертаційного дослідження також визначає запровадження до

наукового обігу маловідомих архівних матеріалів, опублікованих історичних документів, що висвітлюють дослідну й організаційну діяльність П. А. Кочубея.

За матеріалами дослідження опубліковано 10 наукових праць, з них 6 статей у наукових фахових виданнях, затверджених МОН України, 1 – у виданні, включеному до міжнародної наукометричної бази, 3 – у збірниках матеріалів наукових конференцій. Усі публікації одноосібні.

Оцінка змісту дисертаційної роботи, її завершеність

Зміст роботи відповідає темі дисертаційної роботи. Дисертантом чітко і лаконічно сформульовано мету досліджень, визначено об'єкт, предмет та хронологічні рамки дослідження, подано наукову новизну, практичне значення дослідження та особистий внесок здобувача.

У відповідності до поставленої мети були сформульовані і розв'язані дослідницькі завдання, що дозволило автору досягти поставленої мети.

Структура дисертації не викликає застережень, вона дозволила логічно, послідовно розкрити обрану тему, зосередити увагу на головних і принципових проблемах. Достовірність одержаних наукових результатів підтверджується використаною джерельною базою. Дисертація складається зі вступу, 4 розділів, висновків, списку використаних джерел (234 найменувань) та 21 додатку. Обсяг основного тексту дисертації становить 204 сторінки. Повний обсяг дисертації – 257 сторінок.

У вступі розкрито актуальність теми, зв'язок роботи з науковою тематикою; сформульовано мету й завдання дослідження; визначено його об'єкт, предмет, хронологічні межі, методи наукового пошуку, розкрито наукову новизну та практичне значення результатів дисертаційного дослідження; наведено відомості про особистий внесок здобувача, апробацію результатів дослідження, публікації та структуру дисертаційної роботи. Опрацювавши достатню джерельну базу дисертант чітко визначив науковий апарат дослідження.

У першому розділі *«Історіографія проблеми, джерельна база та методологічні засади дослідження»* здійснено історіографічний аналіз стану вивчення наукової проблеми, охарактеризовано її джерельну базу, обґрунтовано методологію наукового пошуку. Розглянуто особливості відображення в історичних джерелах і літературі багатогранної діяльності українського дворянина-дослідника П. А. Кочубея. Масив джерел, що інформують про перебіг життя та наукових пошуків П. А. Кочубея, умовно поділено на 3 періоди: 1) науково-популярна література кінця ХІХ – початку ХХ ст.; 2) публікації радянської доби; 3) дослідження часів незалежності України. Крім цього в кожному історіографічному періоді диференційовано групи за предметно-тематичним принципом.

Основу джерельної бази для написання дисертаційного дослідження становили матеріали: архівні, інтелектуальної спадщини та сімейної нарративної літератури, опублікованих офіційних документів наукових та громадських організацій, наукових статей та науково-популярної

літератури, засобів масової інформації (газети, журнали).

У другому розділі *«Чинники та періоди формування особистісних і наукових пріоритетів П. А. Кочубея»* реконструйовано перебіг подій, що здійснили визначальний вплив на формування особистості та наукового світогляду дослідника, виділено основні періоди його життєвого і творчого шляху. З'ясовано умови становлення особистісних поглядів і наукових уподобань П. А. Кочубея, пов'язані з історією розвитку аграрного дослідництва в країні. Серед основних чинників, що впливали на формування наукових пріоритетів П. А. Кочубея і визначали його внесок в агрономічну діяльність, у підсумку виділено: початкові родинні сільськогосподарські навички; обізнаність з передовими досягненнями європейських і російських аграрних практик; утилітарний досвід використання прикладних досліджень (хімії, мінералогії, механіки) в агрономії; усвідомлення необхідності активізації науково-організаційної роботи для розвитку соціально-економічної кон'юнктури та зростання суспільного достатку. На основі комплексного дослідження біографічних джерел, творчого шляху та дослідної спадщини П. А. Кочубея здійснено періодизацію його діяльності, що мала ознаки сезонності.

У третьому розділі *«Наукові пошуки П. А. Кочубея в галузях агрономії та лісорозведення»* на основі аналізу творчої спадщини П. А. Кочубея виділено та розглянуто основні напрями його пошуків: лісомеліоративні насадження, степові агроландшафти, спеціалізована освіта з дослідною складовою. Відтворено наукові підходи П. А. Кочубея до створення штучного лісопарку в Згурівському маєтку на новій дослідній основі висадки акліматизованих саджанців хвойних, листяних дерев і кущів на суцільно осушені ґрунти. Висвітлено перебіг реконструкції П. А. Кочубеєм природної геосистеми з метою максимальної та довготривалої продуктивності сільськогосподарських культур. Проаналізовано наукові підходи П. А. Кочубея до вирішення проблем організації спеціальної освіти селянства, раціоналізації сільськогосподарської галузі.

У четвертому розділі *«Значення творчого доробку П. А. Кочубея для розвитку соціально-економічної кон'юнктури краю та природоохоронних територій»* визначено науково-практичний внесок П. А. Кочубея у створення виробничої сфери підконтрольних (власницьких) сіл, підвищення освітньо-культурного рівня населення та збереження природних екосистем. Окреслено масштаби формування виробничо-соціальних комплексів у населених пунктах родини П. А. Кочубея на основі прибутковості раціонального господарства. Висвітлено функціональний стан лісових насаджень, земель сільськогосподарського призначення та природних водойм нинішнього часу, збережених П. А. Кочубеєм в ході агрономічної діяльності.

Логічним завершенням роботи стали висновки, які, на думку опонента, є сформульованими тактовно та лаконічно.

**Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації,
зауваження та дискусійні положення**

Зміст автореферату повністю розкриває основні положення і результати дисертації, які достовірні, мають наукову новизну і відповідають вимогам ДАК Міністерства освіти і науки України.

У цілому, позитивно оцінюючи дисертаційну роботу І. В. Зіборової, повноту методологічної та теоретичної основи дослідження і актуальність, водночас, варто зазначити, що проаналізоване дисертаційне дослідження, містить деякі дискусійні положення та побажання, які носять рекомендаційний характер, а саме:

1. З точки зору опонента належало б указати, які документи були введені автором до наукового обігу вперше та їх кількість.
2. Для зручності доречним було б дати посилання на джерела звідки автор узяв матеріали для додатків.
3. Зібрані архівні документи, матеріали, висловлені думки, припущення і висновки дисертації слугують потужним пластом і джерелом для генерації нових ідей, тем та напрямів наукових досліджень. У майбутньому необхідно продовжити пошуки певних періодів діяльності вченого.
4. У дисертаційній роботі інколи зустрічаються повтори фактичного матеріалу.
5. Дисертація не позбавлена ряду технічних, орфографічних, стилістичних, граматичних помилок.

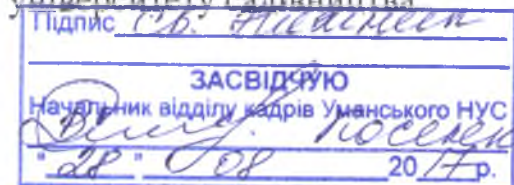
Вказані зауваження не знижують позитивного враження від проаналізованої дисертаційної роботи І. В. Зіборової.

**Загальний висновок про дисертаційну роботу, її відповідальність
встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України**

Аналіз рукопису дисертації, автореферату та публікацій автора дозволяє стверджувати, що дисертаційне дослідження «Діяльність П.А. Кочубея (1825 – 1892) в контексті становлення та розвитку вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи» є завершеною, самостійною науковою працею, характеризується цілісністю змісту, має наукову новизну та практичне значення, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» щодо такого характеру досліджень, а її автор Зіборова Ірина Володимирівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки й техніки.

Офіційний опонент:

кандидат історичних наук,
директор наукової бібліотеки
Уманського національного
університету садівництва

С.В. Нижник